

Тарас Григорович ВАСИЛЬЦІВ

доктор економічних наук, професор, завідувач відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»
ORCID ID: 0000-0002-2889-6924
E-mail: tgvas77@ukr.net

Ольга Петрівна МУЛЬСКА

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»
ORCID ID: 0000-0002-1666-3971
E-mail: oliochka.mulska@gmail.com

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЇ БІЗНЕСУ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ¹

Васильців, Т. Г. Економічний механізм регулювання міграції бізнесу та інтелектуальної власності / Тарас Григорович Васильців, Ольга Петрівна Мульська // Український журнал прикладної економіки. – 2021. – Том 6. – № 1. – С. 235 – 244. – ISSN 2415 – 8453.

Анотація

Вступ. В умовах глобалізації спостерігається інтенсифікація міграції людських ресурсів, бізнесу й інтелектуальної власності, що має як позитивні, так і негативні ефекти на економічний розвиток країни. З метою мінімізації негативних наслідків та запобіганню загроз актуалізується необхідність розробки економічного механізму регулювання міграції бізнесу у частині створення сприятливих умов щодо започаткування і ведення підприємницької справи, усунення монополізації секторів економіки та розвитку здорової конкуренції.

Мета. Метою статті є формування механізму регулювання міграції бізнесу та інтелектуальної власності задля досягнення сталого розвитку національної економіки.

Результати. Встановлено, що достатньо критичним з позиції впливу на економічну безпеку держави є розвиток зовнішніх міграційних процесів у міграцію бізнесу та пов'язаних з цим матеріальних і нематеріальних активів, інтелектуальної власності, бізнес-технологій. Активізація процесів міграції бізнесу головно обумовлена, по-перше, диспропорціями у бізнес-середовищі країн; по-друге, системними загрозами економічної безпеки ведення бізнесу в країні-донорі міграції бізнесу; по-третє, широким досвідом успішних позитивних практик підприємництва в країні-реципієнті міграції бізнесу. Неналежна увага до поширення процесів міграції бізнесу та інтелектуальної власності призводить до послаблення потенціалу ділової активності населення, зниження конкуренції, стагнації відновлювальних процесів, деактивізації стартанів, деформування внутрішнього ринку праці, збільшення чисельності практик стаціонарної міграції та переселення родин, звуження креативного сектора та послаблення інноваційно-технологічної компоненти конкурентоспроможності національної економіки.

Висновки. Державна політика управління міграційними процесами в умовах забезпечення розвитку національної економіки потребує формуванню нового економіч-

© Тарас Григорович Васильців, Ольга Петрівна Мульська, 2021

¹ Виконано в межах НДР «Міграційна активність населення Карпатського регіону» (номер державної реєстрації 0119U002010)

ного механізму управління міграцією бізнесу задля збереження і примноження підприємницького капіталу України.

Ключові слова: міграція бізнесу, державна політика, національна економіка, інтелектуальна власність, економічний механізм, стимули, підприємницький капітал.

Taras VASYLTSIV

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Social and Humanitarian Development of the Regions, Dolishniy Institute of Regional Research of the National Academy of Sciences of Ukraine

Olha MULSKA

PhD in Economics, Senior Researcher of the Department of Social and Humanitarian Development of the Regions, Dolishniy Institute of Regional Research of the National Academy of Sciences of Ukraine

ECONOMIC MECHANISM OF BUSINESS AND INTELLECTUAL PROPERTY MIGRATION REGULATION

Abstract

Introduction. *In the context of globalization, there is an intensification of migration of human resources, business, and intellectual property, which has both positive and negative effects on the economic development of the country. To minimize the negative consequences and prevent threats, it is necessary to develop an economic mechanism for regulating business migration in terms of creating favourable conditions for starting and running a business, eliminating the monopolization of economic sectors and the development of healthy competition.*

Purpose. *The purpose of the article is to form a mechanism for regulating the migration of business and intellectual property to achieve sustainable development of the national economy.*

Results. *It is outlined that the development of external migration processes in the migration of business and related tangible and intangible assets, intellectual property, business technologies is quite critical from the standpoint of influencing the economic security of the state. The intensification of business migration processes is mainly due, firstly, to disparities in the business environment of countries; secondly, systemic threats to the economic security of doing business in the country-the donor of business migration; thirdly, the extensive experience of successful positive business practices in the country-the recipient of business migration. Inadequate attention to the spread of business and intellectual property migration leads to weakening the potential of business activity, reducing competition, stagnation of recovery processes, deactivation of start-ups, deformation of the internal labour market, increasing the number of practices of stationary migration and resettlement, narrowing the creative sector components of the national economy competitiveness.*

Conclusions. *The state policy of migration management in terms of ensuring the development of the national economy requires the formation of a new economic mechanism for managing business migration to preserve and increase the entrepreneurial capital of Ukraine.*

Keywords: *business migration, state policy, national economy, intellectual property, economic mechanism, incentives, entrepreneurial capital.*

JEL classification: E30; E61; J60

Вступ

Зростання обсягів, рівня та інтенсивності, а головне – все більш значимих (із негативним контекстом) демографічних, соціальних, економічних та інших наслідків зовнішньої міграції населення стало справжнім екзистенційним викликом сьогодення для України. З іншого боку, міграція виконує так звану ринково-адаптаційну функцію, коли за працедефіцитної кон'юнктури ринку праці, низького рівня доходів та заробітної

плати, інших умов дозволяє особі-мігранту забезпечити себе й свою родину необхідним заробітком. У цьому сенсі міграцію можна віднести в ранг природного рівня тінзації економічних відносин, побутової корупції. Відомі й інші позитивні ефекти міграційних переміщень – збалансування структурних характеристик сфери зайнятості, здобуття знань, підвищення професійно-кваліфікаційного рівня та спеціалізованих навичок працівника й назагал нарощування інтелектуально-кадрового капіталу, покращення фінансово-ресурсних можливостей для фінансування подальшого розвитку тощо. Відтак, умовно-керовані міграційні процеси – явище, скоріше, сприятливе для розвитку включно з інклюзією країни, її територій до системи транскордонних, інтеррегіональних та міжнародних зв'язків і відносин, врешті-решт євроінтеграції України.

Проте, навіть за прийняттого рівня міграційної активності населення (не говорячи про фактичний критично високий як для України) існують загрози, які потребують своєчасної ідентифікації та нівелювання. Серед них – міграція певних елементів господарської системи країни, що стратегічно важливі для її структурної цілісності, слугують драйверами ділової активності, креативності, ініціюють, акумулюють та комерціалізують знання, інновації, технології, являють собою окремий фактор виробництва, сприяють становленню і розширенню середнього класу суспільства з відповідними наслідками його демократизації, соціалізації, соборності, національної самоідентифікації тощо. Мова йде про підприємницький клас, а також такий тісно пов'язаний із ним ресурс, як інтелектуальний капітал, що в бізнесі набуває форми інтелектуальної власності як окремого класу активів.

Проблеми міграції та реалізації організаційно-економічних механізмів її регулювання широко розкриті у наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема Е. Лібанової [1; 2], О. Малинської [3; 4], О. Позняка [5], Ю. Білана [6], У. Садової [7; 8]. Інструменти і засади проблематики освітньої та інтелектуальної міграції висвітлені у наукових працях Л. Семів [9], С. Вовканича [10]. Комплексні дослідження щодо впливу трудової міграції на соціально-економічний розвиток країни, зокрема параметри розвитку соціальної сфери [11; 12], малого підприємництва [13], економічну кон'юнктуру та ринку праці [14; 15] здійснили науковці Львівської школи регіоналістики. Систематизація наукових робіт показує, що проблеми міграції бізнесу та інтелектуальної власності в Україні потребують детального дослідження, а також удосконалення механізму її стримування.

Мета та завдання статті

Метою статті є формування механізму регулювання міграції бізнесу та інтелектуальної власності задля досягнення сталого розвитку національної економіки.

Для досягнення поставленої мети у статті окреслено такі завдання: виявити потенційні наслідки активізації процесів міграції бізнесу та інтелектуальної власності в Україні, дослідити рейтинг легкості ведення бізнесу задля визначення потенціалу міграції бізнесу України, сформулювати економічний механізм збереження і примноження підприємницького капіталу України.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сьогодні зовнішня *бізнес-міграція* стає новим трендом розвитку міграційних процесів України, що має *дві форми*: (1) класичну, коли суб'єкт господарювання знімається з реєстрації в Україні та реєструється як економічний агент – резидент іншої держави або реєструє нове підприємство за кордоном і переводить туди частину свого капіталу; (2) приховану, коли особа – мігрант започатковує власний бізнес в іншій країні або одразу, або з часом, пропрацювавши як найманий працівник.

Згідно з результатами дослідження польського агентства з працевлаштування «EWL», на початок 2019 р. близько третини трудових мігрантів з України до Польщі планували відкриття тут власної справи (перспективними видами економічної

діяльності розглядалися роздрібна торгівля та сектор споживчих послуг, будівельні послуги, готельно-ресторанний бізнес, транспорт і логістика, сфера розваг) [16]; за даними дослідження польського агентства зайнятості «Gremi Personal», на початок 2021 р. близько 80% економічних українських мігрантів у Польщі мали намір розпочати власний бізнес, і частка таких осіб за останній рік зросла на третину; за інформацією, яку подає «Rzeczpospolita» з посиланням на реєстри ZUS, чисельність українців – власників суб'єктів малого підприємництва в Польщі за 2020-2021 рр. збільшилася на понад 20% (5,9 тис. осіб). При цьому, якщо раніше українці намагалися працювати на засадах субпідряду (будівництво, сектор клінігу), то тепер це все частіше офіційно зареєстровані суб'єкти господарювання, більше того, часто зі змішаним капіталом – українським, польським, німецьким, нідерландським.

Відтак, на тлі того, що Польща наразі лідер за чисельністю трудових мігрантів з України, має чи не найвищі темпи економічного зростання з-поміж країн ЄС (за експертними оцінками до 2030 року країна має увійти до 20 найбільших економік світу), чітке і прозоре законодавство та судову систему, помірний рівень податкового навантаження, суттєво активізувалася міграція бізнесу з України до Польщі. Але такий тренд стає актуальним не тільки для цієї країни. Відомі аналогічні практики й за векторами: Чехія, Німеччина, Угорщина, Румунія, Великобританія, Іспанія, Італія, Португалія та ін.

Для України ці тенденції критично загрозливі, адже особи, здібні до підприємництва, – особливий клас суспільства. Це креативні люди, що схильні до ризику, вміють долати труднощі на шляху від започаткування до розвитку власної справи, створюють нові робочі місця та генерують інноваційні ідеї, рішення. Фактично, разом з міграцією бізнесу відбувається й переміщення капіталу та інших активів, серед яких особливе значення відводиться нематеріальним, а особливо – об'єктам інтелектуальної власності, які, фактично, є узаконеними результатами інноваційної діяльності та набуття їх власниками статусу нерезидента збіднює інноваційно-технологічну компоненту конкурентоспроможності національної економіки.

У розвиток аспекту втрат потрібно наголосити на тому, що при міграції бізнесу за кордон переміщуються й специфічні підприємницькі навички, досвід організації та ведення бізнесу, бізнес-технології, а також зв'язки і відносини. Бізнес за кордоном з українським корінням стає своєрідним центром притягання українських бізнес-партнерів, суб'єктів ринкової інфраструктури, працівників та й родин. Одразу стимулюється й освітня еміграція, оскільки бізнес хоче, аби працівник-українець був підготовлений та одразу адаптований до реалій тієї країни, де він зареєстрований та функціонує. Наступним етапом може стати інвестування в сферу освіти та підготовки кадрів за кордоном.

Ключові процеси та наслідки міграції бізнесу й інтелектуальної власності наведено на рис. 1. Їх багатовекторність та значний вплив дають всі підстави стверджувати, що розвиток таких тенденцій до критично високого рівня надасть нового імпульсу загальній зовнішній міграції населення з України, вивівши її на новий щабель з загрозами, достатніми для дестабілізації економічного суверенітету та базисних засад соціальної стабільності держави.

Очевидно, що серед причин бізнес-міграції провідне місце посідає нерівномірність (зрозуміло, що не на користь нашої держави) *бізнес-середовища* України та інших держав, зокрема – реципієнтів міграції з України. Йдеться про ключові параметри ведення бізнесу – оформлення необхідних процедур для початку діяльності, підведення інженерних комунікацій, отримання дозволів на будівництво, ліцензій та патентів на право здійснення певних видів економічної діяльності, легкість реєстрації майна та власності, доступність кредитування, рівень оподаткування, захищеність прав і свобод, можливості проводити зовнішньоекономічні операції, відсутність корупції та бюрократії, легкість закриття бізнесу та ін.

Рис. 1. Потенційні наслідки активізації процесів міграції бізнесу та інтелектуальної власності в Україні

Примітка: ІВ – інтелектуальна власність

Джерело: авторська розробка

Причому наявність диспропорцій між країнами в цих параметрах ще не детермінанта, адже витрати переведення бізнесу за кордон значно вищі за втрати через дещо гірші умови ведення бізнесу на батьківщині. Головним чинником тут є критичні недоліки та вади бізнес-середовища, які створюють системні перешкоди для підприємницької діяльності, слугують факторами надмірно високого рівня економічної небезпеки підприємництва.

Результати досліджень [2; 6; 10] вказують на відсутність в Україні якісних умов для ведення підприємницької діяльності та на збереження цілої низки системних перешкод для бізнесу. У це вписуються й проблеми офшоризації податків, характерні для сучасного періоду розвитку України. За різними оцінками до офшорних зон щороку виводиться 10-15 млрд дол. США, і одна з причин цього – недосконале бізнес-середовище. Підтвердженням в тому числі є теза про те, що прийняття антиофшорних законів може спровокувати масову бізнес-міграцію з України [17].

Підтверджують наявність диспропорцій в якості бізнес-середовища й дані Світового Банку щодо легкості ведення бізнесу між Україною та країнами Європи – головними реципієнтами робочої сили з України (табл. 1). Так, з-поміж аналізованих країн місцем у рейтингу на травень 2019 р. поступалася лише Греція. Інші країни перебували на вищих позиціях у рейтингу. Особливо відчутним є розрив між Україною та Німеччиною, Іспанією, Португалією, Польщею та Чехією. До прикладу, Україну та Польщу розділяють 23 країни з рейтингу. Вочевидь, що диспропорційність бізнес-середовища – один з чинників бізнес-міграції між цими країнами (відтак, на його нівелювання слід передусім спрямувати зусилля державної політики), який істотно підсилюється географічною близькістю, невисокими мовними і культурними бар'єрами, чисельною армією українців, які вже проживають чи працюють у Польщі.

Таблиця 1. Місця України та країн ЄС – основних реципієнтів українських мігрантів у рейтингу Легкості ведення бізнесу, 2020 р.

Країни	Місця у рейтингу										
	Загалом, у т.ч. за субіндексами:	- реєстрація підприємств	- отримання дозволів на будівництво	- підключення до електропостачання	- реєстрація власності	- отримання кредитів	- захист мінеритарних інвесторів	- оподаткування	- міжнародна торгівля	- виконання контрактів	- вирішення неплатоспроможності
Німеччина	22	125	30	5	76	48	61	46	42	13	4
Іспанія	30	97	79	55	59	80	28	35	1	26	18
Португалія	39	63	60	52	35	119	61	43	1	38	15
Польща	40	128	39	60	92	37	51	77	1	55	25
Чехія	41	134	157	11	32	48	61	53	1	103	16
Угорщина	52	87	108	125	29	37	97	56	1	25	66
Італія	58	98	97	38	26	119	51	128	1	122	21
Україна	64	61	20	128	61	37	45	65	74	63	146
Греція	79	11	86	40	156	119	37	72	34	146	72

Джерело: складено на основі даних [18]

Першочергово покращення потребують такі складові бізнес-середовища України, як міжнародна торгівля (зазначимо, що окрім Німеччини, Греції та України, всі з аналізованих країн характеризувалися найкращими в світі умовами для здійснення зовнішньоторговельної діяльності), вирішення проблем неплатоспроможності, система оподаткування, виконання контрактів, підключення до електромереж. Втім, низка поліпшень в останні роки характерна й для нашої держави. Йдеться про покращення рейтингових позицій за субіндексами: отримання дозволів на будівництво, залучення кредитів, захист інтересів інвесторів, реєстрація підприємств та власності. Але з аналізованої інформації можна зробити кілька важливих висновків. По-перше, окремі аспекти легкості бізнесу не надто важливі (як от реєстрація підприємств. За цією компонентою Німеччина посідає 125 місце в рейтингу, тоді як загалом є 22). По-друге, дисонують 146 місце України за вирішенням проблем неплатоспроможності та 37 за отриманням кредитів. Відповідно, фінансовий ресурс ще не гарантує відновлення фінансової стійкості, і тут діє комплекс інших прихованих чинників. По-третє, бізнес-середовище України специфічне і його справжню характеристику можна сформулювати лише із застосуванням субіндексів, яких в списку немає – рейдерство, корупція, політичне лобювання, тиск з боку контролюючих структур, монополізація економіки та незаконні методи конкурентної боротьби.

З метою формування основи для подальшого напрацювання методичного, а надалі й нормативно-методичного забезпечення державної політики регулювання міграції бізнесу необхідно обґрунтувати сутнісні характеристики цього поняття, а також пов'язаних із ним категорій, передовсім – підприємницького капіталу. Адже концептуально-змістові характеристики бізнес-міграції у вітчизняних дослідженнях з проблем міграції, формування та реалізації державної економічної політики загалом та міграційної політики зокрема й досі залишаються практично не розкритими.

В цілях усунення цієї прогалини слід вказати на авторську позицію щодо поняття «міграція бізнесу». Це процес зняття з реєстрації суб'єкта господарювання в одній країні задля його реєстрації в іншій; створення нових бізнес-одиниць за кордоном з подальшим трансфером до них капіталу, інших активів, персоналу, бізнес-технологій тощо; відкриття громадянами однієї країни (у т. ч. зовнішніми мігрантами) бізнесу за кордоном. Іншими словами, це будь-який спосіб перенесення підприємства, бізнес-одиниці, структурного підрозділу з однієї країни до іншої, коли юридичним та/або економічним власником активів і економічного потенціалу залишається громадянин попередньої країни реєстрації. Відповідно, міграція бізнесу може набувати юридичної (перереєстрація з країни в країну), економічної (збереження реєстрації в попередній країні, але нарощення масштабів господарської діяльності за кордоном, втім не лише для виробництва чи збуту продукції, виконання певної дискретної ітерації, а із замкнутим виробничим циклом чи повноцінним економічним відтворенням), підприємницької (коли мігрує особа і відкриває бізнес здебільшого мікро- або малий за кордоном) та ін. форм.

Міграція бізнесу безпосереднім чином позначається на підприємницькому секторі національної економіки. При цьому міра впливу залежить не стільки від кількісних, як від якісних характеристик. Очевидно, що вибуття висококваліфікованих фахівців, геніальних підприємців, суб'єктів стратегічних галузей економіки, підприємств з унікальними ресурсами, потенціалом технологіями тощо матиме більш негативні наслідки для національної економіки, а точніше – її підприємницького сектора.

Видається доцільним ввести в науковий обіг поняття «*підприємницький капітал*» як макроекономічної категорії в системі державного регулювання міграційних процесів, якісної характеристики потенціалу сукупності діючих суб'єктів господарювання, а також осіб, які здійснюють управління ними, відносяться до класу підприємців, обсягу матеріальних і нематеріальних активів суб'єктів підприємництва національної економіки, включно зі станом розвитку бізнес-технологій, навичок організації та ведення бізнесу, бізнес-культурою і підприємливим досвідом.

Можна з всією впевненістю стверджувати, що наразі поняття «підприємницький капітал» у такому сенсі не використовується. Зазвичай під підприємницьким капіталом розуміють інвестиції, які вкладаються у бізнес, стартовий капітал, основний та оборотний капітал підприємства та ін. Натомість розгляд цього терміну з позиції макроекономіки як мега-фактору виробництва дозволяє і з теоретико-методичної, і з прикладної точок зору краще ідентифікувати увесь комплекс втрат національної економіки у підсумку нарощування процесів бізнес-міграції та міграції інтелектуальної власності.

Відтак, підприємницький капітал – важливий невід'ємний ресурс економічного зростання, формування середнього класу, соціальної стабільності, чинник суспільного поступу. За ситуації сталого і збалансованого розвитку держави він нарощується і ефективно використовується. За дестабілізації суспільства, соціальної і економічної сфери може знижуватися, послаблюючи ресурсні можливості держави та її економіки. Одним зі джерел такого вибуття є зовнішня міграція населення, що переростає в міграцію бізнесу. Внутрішні міграційні процеси можуть мати і позитивний (за раціональної алокації бізнес-одиниць і підприємливих людей), і негативний (за розвитку внутрішньо- та міжрегіональних диспропорцій) вплив на формування підприємницького капіталу держави.

Оскільки в самій етимології слова «підприємництво» закладено мотиваційний аспект, то розвиток бізнесу стосується економічних методів регулювання, а не адміністративних. Саме тому резонно вести мову про формування та реалізацію в Україні *економічного механізму регулювання міграції бізнесу та інтелектуальної власності*. Підсумком його імплементації має стати, з одного боку, покращення бізнес-середовища аби стимулювати громадян України, а також інших держав започатковувати та вести свій приватний бізнес в Україні; з іншого, задіяння інструментів, які б стимулювали зворотну міграцію бізнесу та/чи навіть бізнес-імміграцію.

Відповідно, метою державної політики в аналізованій сфері потрібно визначити збереження та примноження підприємницького капіталу України, включно з його більш ефективним використанням як чинника забезпечення соціально-економічного розвитку держави та її територій. Досягнення такої мети можливо, коли будуть поставлені і вирішені завдання: (1) стримування зовнішньої міграції бізнесу, (2) розвиток практик бізнес-імміграції, (3) розширення програм співробітництва вітчизняних суб'єктів господарювання з іноземними партнерами, (4) залучення в економіку України передових технологій, збереження та ефективного використання результатів інноваційної, науково-технічної та технологічної діяльності, об'єктів інтелектуальної власності.

Відповідні положення й інструменти їх реалізації важливо інституціалізувати в національних та регіональних стратегіях і програмах. Як відомо, головним документом планування та реалізації державної політики розвитку малого підприємництва в Україні є національна щорічна програма сприяння розвитку малого підприємництва. У Законі України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» [19] чітко прописано, що Кабінет Міністрів України щорічно розробляє заходи зі реалізації Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні і передбачає виділення необхідних коштів на їх реалізацію. Відповідно, одним з розділів такої програми мало б стати «Регулювання міграції бізнесу». Актуалізувалося й питання передбачення аналогічних структурних частин регіональних і місцевих програм підтримки малого (або малого й середнього) підприємництва. Натомість, на сьогодні увага з боку системи державного управління до проблематики міграції бізнесу здебільшого відсутня – важко віднайти хоча б одну програму підтримки підприємництва на місцевому рівні, де були б передбачені заходи стримування міграції та навпаки.

Виключення становлять хіба урядові ініціативи щодо упровадження пільгових режимів кредитування суб'єктів малого підприємництва «Доступні кредити 5-7-9%», а також розробка законопроекту щодо запровадження системи стимулюючих заходів для громадян, які працювали за кордоном та повернулися в Україну, спрямованих на підтримку їх підприємницької діяльності. Втім, такі дії не є системними та для того, аби політика в аналізованому керунку була більш ефективна, слід різносторонньо підходити до її формування і реалізації.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Економічний механізм регулювання міграції бізнесу й інтелектуальної власності вимагає формування відповідних засобів у сфері зайнятості, підприємництва та інновацій. Зокрема, ефективними засобами виступатимуть формування політики заміщення міграції дистанційними формами активності, подальша цифрова трансформація національної економіки, паритетний цифровий розвиток держави, бізнесу та суспільства, створення нових комунікаційних платформ на зрізах: «роботодавець – працівник», «підприємство – споживач», «підприємство – фрілансер», «система розвитку кадрів – працівник», «заклад освіти – здобувач освітніх послуг», «підприємство (система дуальної освіти) – здобувач освітніх послуг»; розширення

сегменту цифрової зайнятості, соціально-трудомих відносин, інфраструктури ринку праці, зокрема розвиток віртуального ринку праці.

Список літератури

1. Libanova E. M., Pozniak, O. V. External labor migration from Ukraine: the impact of COVID-19. *Demography and Social Economy*. 2020. №4 (42), pp. 25-40. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2020.04.025>.
2. Libanova E. Labour migration from Ukraine: key features, drivers and impact. *Economics and Sociology*. 2019. № 12(1), pp. 313-328. DOI: [10.14254/2071-789X.2019/12-1/19](https://doi.org/10.14254/2071-789X.2019/12-1/19).
3. Vollmer B., Malynovska O. Ukrainian Migration Research Before and Since 1991. *Ukrainian Migration to the European Union*. 2016. Cham: Springer (pp. 22-32). https://doi.org/10.1007/978-3-319-41776-9_2.
4. Малиновська О. Міграційна політика України: стан і перспективи розвитку: Аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2010. URL: www.niss.gov.ua/content/articles/files/malinovska79a87.pdf
5. Pozniak O. External labour migration in Ukraine as a factor in socio-demographic and economic development. Migration Policy Centre, CARIM-East Research Report, 2012/14. URL: <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/24857>
6. Bilan Y. Migration of the Ukrainian population: Economic, institutional and sociocultural factors. London: Ubiquity Press, 2017. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/182426/1/637906.pdf>
7. Sadova U. Migration in terms of transformation of regional labour markets of Ukraine: mechanisms of regulation. Lviv, M. Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine, 2019. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20190006.pdf>
8. Соціально-економічна захищеність мігрантів: глобальні та регіональні аспекти: монографія /наук. ред. У.Я.Садова. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього». Львів, 2016. 266 с.
9. Семів Л.К. Методичний підхід до оцінювання середовища освітньої міграції населення Карпатського регіону. *Регіональна економіка*. 2019. №3(93). С. 37-49.
10. Вовканич С.Й., Бідак В.Я., Левицька О.О. Інтелектуальна міграція населення у контексті соціогуманістичної парадигми української національної ідеї. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2012. № 4. С. 241-250.
11. Mulska O., Levytska, O., Panchenko, V., Kohut, M., Vasylytsiv, T. Causality of external population migration intensity and regional socio-economic development of Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*. 2020. № 18(3), pp. 426-437. [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.18\(3\).2020.35](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.18(3).2020.35)
12. Vasylytsiv T., Lupak R., Kunytska-Iliash M. Social security of Ukraine and the EU: aspects of convergence and improvement of migration policy. *Baltic Journal*. 2019. № 5 (4), pp. 50-58.
13. Міграційна активність населення Карпатського регіону України: тенденції, загрози, методи регулювання: наукове видання / за ред. д.е.н., проф. Т. Г. Васильціва. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2020. 128 с.
14. Mulska O., Baranyak I. Formation of the forecasting model for Ukrainian-German migration system. *Economy and forecasting*. 2019. № 2, pp. 119-136.
15. Levytska O., Mulska O., Ivaniuk U., Kunytska-Iliash M., Vasylytsiv T., Lupak R. Modelling the Conditions Affecting Population Migration Activity in the Eastern European Region: The Case of Ukraine. *TEM Journal*. 2020. № 9(2), pp. 507-514. DOI: [10.18421/TEM92-12](https://doi.org/10.18421/TEM92-12)
16. Бізнес-міграція. Українці масово стають польськими підприємцями. Веб-сайт. URL: https://lb.ua/world/2021/04/01/481246_biznesmigratsiya_ukraintsi_masovo.html.
17. Деофшоризація може спричинити бізнес-міграцію з України. Веб-сайт. URL: <https://agropolit.com/news/1288-deofshorizatsiya-moje-sprichiniti-biznes-migratsiyu-z-ukrayini--nardep>.
18. Ease of Doing Business Scores. 2020. Веб-сайт. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/data/doing-business-score>.
19. Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні: Закон України № 2157-III від 21.12.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-14#Text>.

References

1. Libanova, E. M., Pozniak, O. V. (2020). «External labor migration from Ukraine: the impact of COVID-19». *Demography and Social Economy*. Issue 4 (42), pp. 25-40. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2020.04.025>.
2. Libanova, E. (2019). «Labour migration from Ukraine: key features, drivers and impact». *Economics and Sociology*. Issue 12 (1), pp. 313-328. DOI: [10.14254/2071-789X.2019/12-1/19](https://doi.org/10.14254/2071-789X.2019/12-1/19).
3. Vollmer, B., Malynovska, O. (2016). «Ukrainian Migration Research Before and Since 1991. Ukrainian Migration to the European Union». Cham: Springer, pp. 22-32. https://doi.org/10.1007/978-3-319-41776-9_2.

4. Malynovska, O. (2010). *Mihratsiyna polityka Ukrayiny: stan i perspektyvy rozvytku* [Migration policy of Ukraine: state and prospects of development]. NISD. Kyiv. Ukraine. Available at: www.niss.gov.ua/content/articles/files/malinovska-79a87.pdf.
5. Pozniak, O. (2012). *External labour migration in Ukraine as a factor in socio-demographic and economic development*. Migration Policy Centre, CARIM-East Research Report. Available at: <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/24857>
6. Bilan, Y. (2017). *Migration of the Ukrainian population: Economic, institutional and sociocultural factors*. London: Ubiquity Press. Available at: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/182426/1/637906.pdf>
7. *Migration in terms of transformation of regional labour markets of Ukraine: mechanisms of regulation*. (2019). In Sadova, U. (ed.). M. Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. Lviv. Ukraine. Available at: <http://ird.gov.ua/irdp/p20190006.pdf>.
8. Sotsial'no-ekonomichna zakhyschenist' mihrantiv: hlobal'ni ta rehional'ni aspekty [Socio-economic protection of migrants: global and regional aspects]. (2016). In Sadova, U. (ed.). M. Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. Lviv. Ukraine.
9. Semiv, L.K. (2019). «Methodical approach to assessing the environment of educational migration of the population of the Carpathian region». *Rehional'na ekonomika*. Issue 3(93), pp. 37-49.
10. Vovkanych S.Y., Bidak V.Ya., Levyts'ka O.O. (2012). «Intellectual migration of the population in the context of the socio-humanistic paradigm of the Ukrainian national idea». *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny*. Issue 4, pp. 241-250.
11. Mulska, O., Levytska, O., Panchenko, V., Kohut, M., Vasylytsiv, T. (2020). «Causality of external population migration intensity and regional socio-economic development of Ukraine». *Problems and Perspectives in Management*, Issue 18(3), pp. 426-437. [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.18\(3\).2020.35](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.18(3).2020.35)
12. Vasylytsiv, T., Lupak, R., Kunytska-Iliash, M. (2019). «Social security of Ukraine and the EU: aspects of convergence and improvement of migration policy». *Baltic Journal*, Issue 5(4), pp. 50-58.
13. Mihratsiyna aktyvnist' naseleण्या Karpats'koho rehionu Ukrayiny: tendentsiyi, zahrozy, metody rehulyuvannya [Migration activity of the population of the Carpathian region of Ukraine: tendencies, threats, methods of regulation]. (2020). In Vasylytsiv, T. (ed.). M. Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. Lviv. Ukraine.
14. Mulska, O., Baranyak, I. (2019). «Formation of the forecasting model for Ukrainian-German migration system». *Economy and forecasting*. Issue 2, pp. 119-136.
15. Levytska O., Mulska O., Ivaniuk U., Kunytska-Iliash M., Vasylytsiv T., Lupak R. (2020). «Modelling the Conditions Affecting Population Migration Activity in the Eastern European Region: The Case of Ukraine». *TEM Journal*. Issue 9(2), pp. 507-514. DOI: 10.18421/TEM92-12
16. Business migration. Ukrainians are becoming Polish entrepreneurs. Веб-сайт. Available at: https://lb.ua/world/2021/04/01/481246_biznesmigratsiya_ukraintsi_masovo.html.
17. Deo-offshore can lead to business migration from Ukraine. Веб-сайт. Available at: <https://agropolit.com/news/1288-deofshorizatsiya-moje-sprichiniti-biznes-migratsiyu-z-ukrayini--nardep>.
18. Ease of Doing Business Scores (2020). Веб-сайт. Available at: <https://www.doingbusiness.org/en/data/doing-business-score>.
19. Pro Natsional'nu prohramu spryyannya rozvytku maloho pidpryyemnytstva v Ukrayini: Zakon Ukrayiny. (2000). [On the National Program for Small Business Development in Ukraine. Law of Ukraine]. No. 2157-III dated December 21, 2000. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-14#Text>.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2021 р.